

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Захаренко
Костянтин Володимирович

Диверсифікація джерел інформації в контексті інформаційної безпеки

УДК 005.591.61:001.102-049.5
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-5-9>

Захаренко Костянтин Володимирович
кандидат політичних наук, доцент
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна

Аналіз змісту поняття «інформаційної безпеки» як виду національної безпеки, спрямованої на забезпечення прав і свобод людини щодо вільного доступу до інформації, створення і впровадження безпечних інформаційних технологій та захист прав власності всіх учасників інформаційної діяльності, включає в себе розгляд можливих диверсій у цю сферу, особливо на міжнародному рівні. Сьогодні в нашому суспільстві спостерігається ситуація незавершеності формування та фрагментарного наповнення самого контенту інформаційного простору країни та законодавчої бази. Занадто швидко збільшилась ефективність саме інформаційної зброї у зв'язку зі стрімким інформаційним обігом та поширенням інформаційних мереж. Внаслідок цього засобами масової інформації формується «масова» людина нашого часу, що у свою чергу витісняє традиційні безпосередні контакти, роз'єднуючи людей і замінюючи їх комп'ютерами та телебаченням. Одночасно це породжує апатію, некритичність і байдужість, ускладнює адекватну орієнтацію, викликає соціальну дезорієнтацію. Автор приділяє увагу терміну «переконуючої комунікації», так званого маніпулювання інформацією в ЗМІ, які перешкоджають поширенню правдивої інформації та забруднюють інформаційний простір країни, які безпосередньо пов'язані з бізнесом і владою. Суспільство має дбати про чистоту свого інформаційного довкілля, перешкоджати поширенню неупередженої інформації, а основною тенденцією розвитку суспільства сучасного світу є диверсифікація джерел інформації та поглядів, що передбачає збільшення свободи вибору одержуваної інформації. Диверсифікацію джерел інформації в сучасному українському світі можна розглядати як єдиний процес, що веде до ускладнення та безпеки структури засобів масової інформації та інформаційної сфери. Інформаційна війна, яку нині розгорнув російський агресор проти України, потребує активної протидії. На жаль, наше суспільство до цього виявилось невідповідно. У цьому контексті, слід насамперед проаналізувати різновид джерел інформації, їхню спрямованість та вплив на свідомість і поведінку людей.

Ключові слова: людина, культура, інформація, безпека, маніпуляція свідомістю.

Вступ. Інформаційний вплив існував завжди. За давніх часів як перші інформаційні атаки використовувалися, наприклад, міфи. Так, війська Чингізхана йшли слідом за чутками про їхню неймовірну силу й жорстокість, що підривало моральний дух супротивників. Психологічна установка на опір, захист батьківщини й перемогу завжди підтримувалася відповідною ідеологією та вихованням.

Сучасні засоби комунікації та обробки інформації створили принципово нові умови існування людини, що зумовило появу грандіозного проекту об'єднання національних інформаційних і телекомунікаційних систем у глобальну інформаційну інфраструктуру. Інформаційна сфера стає такою самою важливою складовою частиною суспільного життя, як і економічна, виробнича, побутова, політична, військова тощо. Нові інформаційні технології, засоби масової комунікації багатократно підсилили можливості впливу на свідомість і підсвідомість як окремої людини, так і великих груп людей та населення країни загалом.

Мета та завдання. Мета статті – розглянути диверсифікацію джерел інформації в контексті інформаційної безпеки нашого суспільства.

Результати. Істотна залежність сучасної цивілізації від інформаційного складника зробила її набагато уразливішою. Швидкість інформаційного обігу й поширення інформаційних мереж багаторазово збільшили ефективність саме інформаційної зброї. Додатково ускладнює ситуацію «відкритість» сучасних суспільств, які, на відміну від суспільств «закритих», є об'єктом спрямування, перетину і взаємодії зростаючих обсягів різноманітних інформаційних потоків.

У сучасному світі вважається, що інформаційно-правовий простір повинен виступати інтегральною основою для всього суспільства. Щодо України, то тут ми бачимо ситуацію, коли через більш ніж 20 років незалежності все ще спостерігається фрагментарне наповнення і незавершеність формування як законодавчої бази, так і безпосередньо самого контенту інформаційного простору країни.

Останнім часом роль та вплив інформації на всі суспільні процеси кардинально змінилися. Засоби масової інформації взагалі та телебачення як найпопулярніший засіб інформації зокрема, зважаючи на суспільну важливість, масовість і доступність,

активно формують громадську думку, створюють уявлення про доступне і заборонене, моральне й аморальне тощо. Користуючись правом на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, передбаченим статтею 34 Конституції України, окремі журналісти вбачають у цій свободі своє право будь-що поширювати бажану інформацію і замовчувати небажану. Економічні чинники стали пріоритетними в діяльності значної частини вітчизняних засобів масової інформації. Такі чинники домінують перед усвідомленням негативного впливу розповсюджуваної інформації та відповідальності за такий вплив.

На перший погляд, офіційної цензури за більшою частиною матеріалів, що з'являються в засобах масової інформації, не передбачено. Але лише в силу того, що сам механізм контролю став більш витонченим. «Свобода слова» фактично стала поняттям, обмеженим розважальним мовленням. Основні ресурси, які дозволяють реалізувати суспільно значущі проекти, зосереджені в корпоративно-державних структурах. Інформаційний простір неминуче стає не простором комунікації, а сферою маніпулювання і пропаганди. Громадська думка в такому випадку не формується в результаті діалогу і вибору між цілим сектором можливостей, а конструюється навколо заданого набору варіантів.

Стрімка інформатизація всіх сфер людського життя наприкінці ХХ-го початку – ХХІ-го століття сприяла не тільки створенню і розвитку інноваційних способів подання, зберігання і пошуку інформації, а й формуванню нового унікального соціокультурного та лінгвістичного середовища і реальності, що активно формується з розвитком мережі Інтернет. Ю. Половинчак зазначає, що характерна для них оперативність, полілогічність, персоналізованість і відсутність обмежень дає соціальним медіа істотні переваги та робить їх водночас полем застосування маніпулятивних технологій [1].

Засоби масової комунікації формують «масову» людину нашого часу. Водночас вони роз'єднують людей, витісняють традиційні безпосередні контакти, замінюючи їх телебаченням і комп'ютерами. Одночасне поширення суперечливих та взаємовиключних суджень ускладнює адекватну орієнтацію, породжує байдужість й апатію, породжує некритичність, викликає соціальну дезорієнтацію. У віртуальному світі більше враження справляє не аргументований аналіз, а енергійне, впевнене твердження, нехай бездоказове.

Американський дослідник Г. Лассуелл виокремив чотири основні функції засобів масової інформації:

- спостереження за світом (збір і поширення інформації);
- «редагування» (відбір і коментування інформації);

- формування суспільної думки;
- поширення культури.

А сукупність спрямованих на підвищення ефекту мовного впливу комунікативних засобів одержала назву «переконуючої комунікації» [2].

Переконуюча комунікація, або маніпулювання інформацією в засобах масової інформації, здійснюється насамперед через демонстрацію певних фактів і подій та ігнорування інших, маніпулювання об'єктами уваги аудиторії [3]. Формування контенту у вітчизняних засобах масової інформації багато в чому за останнє десятиліття зумовлено особливостями, що пов'язані з традицією їх взаємодії із суб'єктами впливу – владою і бізнесом.

Є також чимало засобів масової інформації, які періодично викидають на свої сторінки тонни дезінформації, чорного піару, замовних статей, що забруднюють інформаційний простір країни, перешкоджають поширенню правдивої інформації. Тактика влади щодо обмеження свободи слова та розвитку інформаційного простору за короткий історичний термін незалежності не раз змінювалася, а піки її активності в цьому протистоянні, як правило, припадають на час виборів або спроби однієї з гілок влади перебрати на себе якомога більше прав і якнайменше обов'язків.

Протягом двох десятиліть незалежності в Україні поряд із деклараціями про гарантію свободи слова влада розвивала засоби протистояння цій свободі шляхом обмеження свободи засобів масової інформації. З розвитком комунікативних і поліграфічних технологій та ринку незалежної друкованої преси ці методи також розвивалися, пристосовувалися до нових правових та економічних реалій і перевірялися на ефективність на тих чи інших непокірних газетах чи журналах. Сьогодні можливість доступу до інформації в Україні зазвичай обмежується її відомчою чи корпоративною приналежністю і зумовлена найчастіше посадовим становищем, соціальним статусом та товщиною гаманця того, хто надає інформацію, та її споживача.

Вільний доступ до територіально віддалених інформаційних ресурсів та інформаційних першоджерел досі сприймається, скоріше, як виключення, аніж як правило. Переважна більшість населення України з тих чи інших причин не має доступу до комп'ютерних інформаційних мереж і отримує інформацію в традиційному вигляді – через друковані видання, радіо, телебачення. Водночас кількість і якість доступних газет, каналів телебачення і радіомовлення для мешканця столиці на порядки переважають обсяги доступних носіїв інформації для жителя периферії. Такий нерівномірний розподіл інформаційних ресурсів, обмежений доступ до інформації, яка має бути присутньою скрізь і усюди, одразу ставить населення різних регіонів у нерівні умови для реалізації своїх прав та свобод, передусім – права на свободу слова. Чис-

ленні столичні видання навіть за дуже жорсткого тиску все ж залишали читачеві хоч якийсь вибір неупередженої інформації. Взяття ж під контроль одного-двох найбільших регіональних видань фактично робило місцеву владу монополістом в інформаційному просторі району чи навіть цілої області. Через перманентне протистояння різних політичних сил в інформаційному просторі України протягом кількох десятиліть триває справжня інформаційна війна. На поширення інформації про найближчі плани центральної та місцевої влади часто діють всілякі негласні заборони й обмеження. А дискредитація політичних супротивників із використанням усіх доступних інформаційних технологій є надзвичайно поширеним явищем.

Крім того, вибір тематики багато в чому орієнтований на залучення уваги масової аудиторії. Так, В. Комаровський відзначає, що таким чином масмедіа формує певну картину світу і налаштовує соціальні групи на підтримку тих чи інших ідей або подій. Інакше кажучи, засоби масової інформації виробляють ту реальність, із приводу якої здійснюється комунікація в суспільстві [4]. Необхідно зауважити, що подібне спотворення ролі засобів масової інформації в інформаційному просторі найбільш характерно для Росії, в якій, починаючи з революції 1917 р і до кінця 90-х рр., засоби масової інформації функціонували в режимі пропаганди. І як відзначають фахівці, аж до сьогодні масмедіа північного сусіда продовжують виконувати не інформаційну, а пропагандистську функцію [5].

Як суспільство має обстоювати чистоту свого інформаційного довкілля, знімати перешкоди для поширення неупередженої об'єктивної інформації, добре відомо з європейського і світового досвіду. Так, ще у 80-х роках ХХ століття ситуація щодо діяльності засобів масової інформації в європейських країнах та США була близька до ситуації України сьогодні. Висловлюючи занепокоєння станом додержання демократичних принципів у процесі обговорення фундаментальних проблем, у ряді західноєвропейських країн було створено комісію щодо формування засад міжнародної політики, спрямованої на забезпечення демократичної ролі засобів масової інформації і захисту їх від тиску як з боку уряду, так і з боку економічних структур. У звіті, за результатами роботи цієї комісії під назвою «Багато поглядів – один світ» (Many Voices, One World), показано, що для того щоб громадяни могли ухвалювати свідомі політичні рішення, потрібен широкий спектр інформації і думок з тих чи інших питань. Таким чином, «ключовим критерієм свободи інформації є різноманітність її джерел у поєднанні з вільним доступом до цих джерел» [6]. Мак Брайд пішов навіть далі, наголошуючи, що самої по собі диверсифікації власності замало, потрібна радше диверсифікація джерел інформації та поглядів. Важливим

моментом є те, що для реалізації цих положень передбачали впровадження певних різновидів регулювання монополізму і концентрації власності, певною мірою виправдання високих стартових витрат для випуску інформаційної продукції і, можливо, навіть підтримку неприбуткових і громадських комунікаційних структур [7].

У сучасних умовах експерти провідних західних країн також продукують думку про те, що у зв'язку зі збільшенням значення інформаційного фактору для прийняття рішень на урядовому, воєнному і промисловому рівнях необхідна диверсифікація джерел отримання даних, а також механізмів їх обробки і способів їх доведення до споживачів. Підкреслюється важливість створення національних інформаційних агентств з незалежною мережею кореспондентів, що дозволить виявляти дезінформацію, яка здатна впливати на суспільну свідомість і прийняття державних рішень. Висуваються ідеї створення баз даних джерел інформації (наукові установи, ЗМІ, приватні особи) для отримання достовірних і оперативних даних у кризових ситуаціях [8].

Таким чином, основною тенденцією розвитку інформаційного суспільства в сучасному світі є його диверсифікація. Даний термін (походить від лат. «Diversification» різноманіття, різнобічність) по відношенню до інформаційного простору позначає цілий ряд процесів. Може йтися про збільшення кількості соціальних груп, що діють в інформаційно-комунікаційній сфері, появу нових способів поширення інформації, створення принципово нових способів комунікації, сегментації простору. Диверсифікацію джерел інформації в сучасних українських реаліях можна розглядати як єдиний процес, що мусить мати місце як на загальнонаціональному, регіональному, так і на міжнародному рівні, процес, що веде до ускладнення і безпеки структури інформаційної сфери та засобів масової інформації.

Диверсифікація джерел інформації передбачає збільшення свободи вибору одержуваної інформації. Споживач може переключитися з однієї телевізійної програми на іншу, обрати за допомогою масмедіа те чи інше джерело інформації, одержати посередництвом мережі лише йому потрібну в даний момент інформацію.

Розмаїтість інформаційно-комунікаційних засобів веде до формування індивідуальної інформаційної системи, що може бути реальною базою демасифікації сучасної культури.

Диверсифікація джерел інформації передбачає діалектично суперечливий характер функціонування культури епохи інформатизації, який містить єдність двох протилежних тенденцій – масифікації та демасифікації. Як зазначає А. Ракітов, зливаються й взаємодоповнюють один одного дві протилежні тенденції – масифікації та демасифікації. Перша

забезпечує рівень взаєморозуміння й інтеракцію. Друга – самотність та індивідуальну самоцінність особистості, що робить її цікавою і привабливою для іншої особистості, іншого індивіда» [9]. Зазначені дослідником процеси якісно змінюють сферу побутування свободи слова, зокрема, з одного боку, розширюючи можливості для вільного поширення інформації, а з іншого – вимагають від сучасника формування внутрішнього «інформаційного смаку», що забезпечить від натиску інформаційного потоку, від сприйняття та поширення неякісної інформації.

Процес ускладнення інформаційно-комунікативної сфери породжує два протилежних ефекти. З одного боку, проявляється спеціалізація різних сегментів інформаційного простору, з іншого – зростає їх взаємозалежність. Інформаційний простір у сучасних умовах може стабільно і динамічно розвиватися тільки завдяки інтенсивним комунікативним процесам. У зв'язку з цим роль засобів масової інформації сьогодні не може обмежуватися тільки посередництвом між елементами соціальної системи. Як зазначає В. Курінний, основна функція мас-медіа сьогодні полягає в рефлексії за соціальною системою [10].

Ця функція передбачається і теорією соціальної відповідальності засобів масової інформації. Вона виходить із того, що свобода засобів масової інформації повинна поєднуватися з її відповідальністю перед суспільством, завданнями вираження спільних інтересів, інтеграції суспільства, а також відображення думок і позицій різних суспільних груп. Йдеться про те, що роль засобів масової інформації полягає не стільки у формуванні позиції громадської думки, скільки в наданні максимально достовірної інформації з відповідних проблем, сприяючи тим самим самостійного формування громадянами своєї позиції. Багато в чому ця теорія є відображенням положень про професійну етику журналістів і положень основних міжнародних документів в інформаційно-комунікаційній сфері.

Серед основних принципів журналістської етики міжнародні документи визначають повагу права суспільства: отримувати точну інформацію про факти і події; проведення чіткого розмежування між поширюваною інформацією і коментарями; здобування інформації чесними способами; уникнення невинуватих посягань на приватне життя, дифамації і необґрунтованих звинувачень; виправлення будь-якої оприлюдненої інформації, яка в подальшому виявляється неточною; дотримання таємниці щодо конфіденційного джерела інформації; незаохочення будь-якого насильства, ненависті, нетерпимості чи дискримінації, що ґрунтується на расі, статі, мові, релігії, політиці чи інших думках, національному, релігійному чи соціальному походженні; на справедливий судовий розгляд, гарантований статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Крім того, за тим, щоб діяльність засобів масової

інформації не сприяла насильству, порушенню громадського порядку або нанесенню образ, повинно стежити насамперед суспільство.

Засоби масової інформації повинні вводити у сферу масової комунікації ті проблеми, вирішення яких потребує суспільство. За Габермасом, якщо мас-медіа не виконують функцію організації безперервного суспільного діалогу та сприяння у формуванні адекватної громадської думки, публічна сфера неминує починає згоратися і втрачає свої якості посередника між державою і суспільством [11]. Крім того, засоби масової інформації в демократичному суспільстві є в певному сенсі опозицією влади, коли роблять надбанням громадськості факти відхилення від закону, норм суспільної моралі, які мають місце у владних структурах.

Висновки. Ураховуючи зміни в міжнародних відносинах і демократизацію українського суспільства, які відбулися за останній час, політичній еліті України варто визнати факт існування геополітичної інформаційно-психологічної експансії, що потребує нагальних заходів протидії. Приходить розуміння, що забезпечити інформаційну безпеку неможливо через тотальну утаємниченість чи певні обмеження, тож варто застосовувати інші методи для вирішення цієї проблеми. Саме відкритість інформаційного простору є передумовою для диверсифікації джерел інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Половинчак Ю. Мобілізаційний та маніпулятивний потенціал дискурсу соціальних медіа в умовах перехідного суспільства. *Україна: події, факти, коментарі Інформаційно-аналітичний журнал*. 2014. № 21. С. 56.
2. Lasswell Harold Dwight. *Propaganda, Communication and Public Order*. (with Smith B. L., Casey R. D.). Princeton, 1946.
3. McCombs M.E., Shaw D.L. The evolution of agenda-setting research: *Twenty-five years in the marketplace of ideas i i Journal of Communication*. 1993. № 43 (2). P. 58–67.
4. Комаровский В. Государственная служба и СМИ. Воронеж, 2003.
5. Куренной В. Кризис публичной сферы. *Политический журнал*. 2007. № 3–4. С. 9–15.
6. Abel, MacBride et al. (1980). A living legacy. In *Many voices, one world* (The MacBride Report of UNESCO).
7. Armand Matterlart. *Mapping World Communication: War, Progress, Culture*. University of Minnesota Press, 1994. P. 181–182.
8. Аверчинков В.И. Системы защиты информации в ведущих зарубежных странах. Москва. ФЛИНТА, 2011. 224 с.
9. Ракитов А.И. *Философия компьютерной революции*. Москва : Политиздат, 1991. С. 250.
10. Куренной В. Кризис публичной сферы. *Политический журнал*. 2007. № 3–4. С. 9–15.
11. Habermas J. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge, 1991.

REFERENCES:

1. Polovynchak Y., Mobilization and manipulative potential of the social media discourse in transitional society. *Ukraine: events, facts, comments of the Information and analytical journal*. № 21. 2014. P. 56.
2. Lasswell Harold Dwight. Propaganda, Communication and Public Order.(with Smith B. L., Casey R. D.) Princeton, 1946
3. McCombs M. E., Shaw D. L. The evolution of agenda-setting research: *Twenty-five years in the marketplace of ideas i i Journal of Communication*. 1993. № 43 (2). P. 58-67.
4. Komarovskiy V. Public service and media. Voronezh, 2003.
5. Kurennoi V. Public Sector Crisis. *Political Journal*. 2007. № 3–4. P. 9-15.
6. Abel, MacBride et al. (1980). A living legacy. In Many voices, one world (The MacBride Report of UNESCO)
7. Armand Matterlart. Mapping World Communication: War, Progress, Culture (University of Minnesota Press, 1994). P. 181–182.
8. Averchynkov V.I. Information security systems in leading foreign countries. M. FLINT, 2011. P. 224.
9. Rakytov A.I. Computer Revolution Philosophy / A.I. Rakytov - M.: Politizdat, 1991. P. 250
10. Kurennoi V. Public Sector Crisis. *Political Journal*. 2007. № 3–4. P. 9–15.
11. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge, 1991.

Diversification of information sources in the context of information security

Zakharenko Kostiantyn
Volodymyrovych

Candidate of Political Science, Docent
National Pedagogical Dragomanov
University
Pyrogova st., 9, Kyiv, Ukraine

A content analysis of the notion "information security" as a form of national security aimed at ensuring human rights and freedoms in relation to free information access, creation and implementation of secure information technologies and protection of the property rights of all participants of information activities, includes consideration of possible diversions in this area, especially at the international level. Today there is a situation of incompleteness of formation and fragmentary filling of the information space content of the country and the legislative base in our society. The efficiency of the information weapon itself has increased too quickly due to the rapid information circulation and the spread of information networks. As a result, mass media forms the "mass" person of our time, in turn this fact displaces traditional direct contacts, by dissociating people and replacing them by computers and television. At the same time it gives rise to apathy, uncritical attitude and indifference, it complicates the adequate orientation, causing the social disorientation. The author pays attention to the term "persuasive communication", it's so-called information manipulation in the media, which impedes the dissemination of truthful information and pollutes the country's information space, which is directly related to business and government. The society should take care of the purity of its information environment to prevent the dissemination of unbiased information. In society development in the modern world the main trend is the diversification of information sources and views, which involves increasing the freedom to choose the received information. Diversification of information sources in the modern Ukrainian world can be considered as a single process, which leads to the complexity and security of the structure of the media and information sphere. The information war that the Russian aggressor has deployed against Ukraine needs an active response. Unfortunately, our society has not been prepared for this before. In this context, first of all, it should be analyzed the variety of information sources, their orientation and influence on the consciousness and people's behavior.

Key words: person, culture, information, safety, manipulation of consciousness.